

TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HALKLA İLİŞKİLER

Nurullah Terkan *

ÖZET

İnsanlık tarihi kadar eski kabul edilmesine karşılık Halkla İlişkiler'in sistemeleştirilmesi 1900'lü yılların sonuna rastlar. Halkla ilişkiler olarak kabul edilebilecek bazı çabaları tarihin ilk yıllarına kadar götürmek mümkündür. Çalışmada tarih sahnesine çıkışıyla birlikte birçok devlet kuran Türklerin bu alandaki uygulamalarının örnekleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devleti, Halkla İlişkiler

PUBLIC RELATIONS IN TURKISH STATE TRADITION

ABSTRACT

Although public relations is as old as human history, it's systemitization comes upon the end of the 20'th century. Early efforts acceptable as public relations can be put to the beginnings of history. This study is an attempt to define public relation practics used by the Turks who established many states since their historical arising.

Keywords: Turkish State, Public Relations.

GİRİŞ

Yönetim ve yönetilen ikililiğinin ortaya çıkmasından bu yana halkla ilişkiler uygulamalarına rastlanır. Planlı, teorik alt yapısı olan bir çaba olarak ortaya çıkması ise yüzyılımızda görülmektedir (Kazancı 1995).

Tarihin ilk yıllarına kadar uzanan halkla ilişkiler çabaları (Onan 1997) tarih içerisinde toplumsal, ekonomik ve siyasal değişmelere paralel bir seyir içerisinde gelişerek bugünkü anlamına ulaşmıştır.

İnsanların bir arada yaşamaya başlamalarıyla ortaya çıkan siyasal yapı (Kongar 1995) toplumsal değişim süreci içerisinde değişime uğramıştır. Bu değişim, toplumun çeşitli kesimlerinde derebeylerin egemenliğinden, genel ve eşit oy sistemine dayalı olarak halkın temsilciler yoluyla kendini yönetmesi sistemine kadar ulaşmıştır. (Sencer 1992).

Bu siyasal sistemin biçimlenmesi süreci, yöneten-yönetilen ilişkisi bağlamında halka ilişkiler de kamunun dikkate alınmamasından, kamunun yalnızca bilgilendirilmesinin gerekliliği (Tortop 1990) fikrine ve daha sonra kamu ile karşılıklı anlayışa ulaşma arayışına yönelmeye (Varol 1994) kadar varan bir süreci ifade etmektedir.

Türkiye'de gerçek anlamda halkla ilişkiler 1960'lı yıllardan sonra uygulanmaya başlamış-

tır (Onal 1997). Ancak bir Türk devlet geleneğine işaret eden; Türklerdeki bir devlet kurarken, kurdukları eski devletlerinden aktarılan tecrübelerden faydalanma anlayışı (Niyazi 1996) Türk devletlerine bütüncül bakmayı gerekli kılmaktadır.

Bir devlet geleneğini, yönetim yapısını ortaya koyabilmek için de toplumun temel kuruluş ve işleyişini belirlemek gereklidir. Zira bir toplumun yönetim sistemi, toplumsal ve ekonomik örgütlenmesine göre biçimlenir. Yönetim yapısı, geçmiş toplumsal özellikleri içerisinde barındırır (Sencer 1992). Bu bağlamda Türk Devlet Geleneği'ni ortaya koyabilmek için başlangıç olarak "İlk Türkler"de devletin nasıl anlaşıldığına ve yönetimin işleyişine bakmak uygun olacaktır.

Çalışmada, ilk Türklerde ve Türklerin İslam'la tanışmasından Selçuklu devletine, Osmanlı İmparatorluğu'na ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar yönetim-yönetilen çerçevesinde yönetim yapılanışının genel prensipleri belirlenmeye çalışılmış, bu bağlamda "halkla ilişkiler" sayılabilecek uygulamalar tespit edilmiştir.

I. TÜRK DEVLET GELENEĞİ

1. ESKİ TÜRKLER'DE DEVLET VE YÖNETİM

Türkler ilk defa OrtaAsya'da tarih sahnesine

Türk Devlet Geleneğinde Halkla İlişkiler (84-90).

çıkışlardır. Bölgenin zor coğrafi koşulları yüzünden sürekli göç etmek zorunda olan ve bu zorundalık yüzünden disiplinli bir yapıya sahip (Niyazi 1996) olan Türk toplum yapısı, aile çekirdeği üzerine kurulu, akraba birliği olarak uruğ ve boylardan oluşmaktadır. Boyların işbirliği ile ortaya çıkan siyasi topluluklar "budun"u, budunlar "il"i oluşturmaktadır. İl'de yaşama ve yürütme sorumluluğu Hakan'a aittir (Kafesoğlu 1991).

Devlet anlamında kullanılan "il" kelimesi, memleket, ülke, vatan, devlet düzeni anlamına (Ergin 1970) kullanılmıştır. Göktürk ve Uyur çağında "il" kelimesi yine 'devlet' anlamına kullanılırken (Ögel 1988) İslamiyetle birlikte "devlet" kelimesi kullanılmaya başlanmıştır (Niyazi 1996).

Eski Türklere göre devlet; "halk" (kün) ve "toprak"tan oluşmaktaydı. Topraksız bir devlet düşünülemezdi. Halk toprağı, toprak halkı tamamlayarak bir devlet meydana getirmişti (Ögel 1988).

Türk hakanlıklarında ülke (ulus), devlet toprağı hükümdar ailesinin değil, bütün milletin ortak toprağı idi. Eski Türkler ancak hür ve müstakil yaşayabileceğı toprağı vatan saymakta, ulus, hükümdarın keyfine göre şahsi mal gibi tasarruf edilebilen bir toprak parçası olmayıp bizzat devlet reisinin korumakla görevli olduğu yadigardı (Kafesoğlu 1991).

Toprağına bağlı bir kölelik söz konusu olmadığı Türk toplumunda, aileler kişi hak ve hürriyetinin teminatı sayılan özel mülkiyete sahipti. Herkes kabiliyet ve çalışkanlığına göre makama yükselmekteydi (Kafesoğlu 1991).

Türklerde halk bir ordu, ordu ise halk idi. Uzun süren akınlarda çoğu zaman, aileler de askerlerle beraber giderlerdi. Dolayısıyla, akınlardan sonra yapılan iskan ve yerleştirmelerde askeri düzenin izleri de görülmektedir (Ögel 1988).

Olağanüstü ve hatta doğaüstü niteliklerle donatılmış hükümdar, bu nitelikleri dolayısıyla Tanrı tarafından gönderilmiş bir kişi sıfatıyla hükümdarlığını elinde tutmaktaydı. Örneğin Mete'nin unvanı "TanHu" "gökten gelen kuvvet" anlamına gelmektedir (Arslan 1984). Attila, Hunlara göre Tanrının kılıcı ve kırbağıdır. Tanrının O'nu günah işleyenleri ve ahlak yolundan sapanları cezalandırmak için gönderdiğine ina-

nılmaktadır (Ögel 1988).

Hükümdarlığa giden yol "kut"tan geçmektedir (Kafesoğlu 1991). Türk Hakamı Yüce Tanrı'dan kut alarak egemenliğe sahip olmakta, ancak iktidarı töre* ile sınırlanmaktadır (Kafesoğlu 1997).

"Devlet halk içindir" prensibi ile hareket eden (Kafesoğlu 1991) Türk Devlet anlayışına göre töre (kanun) hakim kılınmalıdır. Eski Türk devlet geleneğinde kanun (töre), tanrısal kaynaklı hakimiyetten (kut) ayrılmaz. Özellikle devlet kuran her Kağan mutlaka töre koymalıdır (Arslan 1984).

Eski Türk devletinin merkezinde meclis vardı. Devlet işleri ve dini törenlerle ilgili olarak üç ayrı toplantı yapılır (Hunlar'da). Birinci toplantı daha çok dini törendir. İkinci toplantı, insan ve askeri gücün tespiti için yapılmaktadır. Bir diğer ve en önemlisi ülke meselelerinin konuşulup tartışıldığı ilkbahar toplantısıdır: Bütün beylerin ve halkın katıldığı bu toplantıda yemekler yenir, at yarışları düzenlenirdi. Yemeğe katılmak bir sadakatin göstergesidir. Türk tarihinde sözü edilen 'Toy' geleneğinin aslı bu meclistir (Kafesoğlu 1991).

İktidarın devredilmesi bu toylarda (kurultay)** olmaktadır. Beyler ve seçkinlerden oluşan "Kurultay"a bölge temsilcileri de katılabilmektedir. Hakan'ın tahta geçmesi için "kurultay"ın onayı şarttır. Kurultay'ın kararlarını halk gösteri yaparak benimsediğini göstermektedir (Arslan 1984). Çingiz Han devletinde yalnızca devlet kurucuları ile hanedan kurultaya katılırken, Türklerin kurultayına (kengeş meclisi) ise boy beyleri ile halk arasında yetişmiş büyükler de katılmıştır (Ögel 1988). Bunlardan başka "Hun Seçkinler Meclisi", Tuna Bulgar devletinde "millet meclisi" gibi meclisler de bulunmaktadır (Kafesoğlu 1991).

Karahanlılar zamanında Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan Kutadgu Bilig, insana her iki dünyada, tam manası ile kutlu olmak için gerekli olan yolu göstermek için kaleme alınmış bir eserdir. Birey, toplum ve devlet hayatının ideal düzenlemeleri üzerinde durulmuştur. Yusuf eserinde ideal toplum betimlemesi ile kendi dönemine eleştiriler yöneltmiştir. Eserin kendisine sunulan hükümdar Kara Buğra Han'ın Yusuf'u övüp yanına alarak "has hacib"*** unvanı vermesi (Arat 1991) devlet-

halk ilişkilerinin düzenlenmesi bakımından bir gelişme olarak tarihe geçmiştir.

İlk Türklerin yönetim örgütlenişi özelliklerini bünyesinde barındıran Selçuklular, bir Türk-İslam toplumu kabul edilir. Büyük Selçuklularda Sultanı Âzam kabul edilen hükümdar devletin birliğini sağlayan merkezi otoritedir. Ülke hükümdar ailesi arasında paylaşılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin en etkin organı ise Vezirlik'tir (Sencer 1992). Hükümdar çoğu zaman ülkenin idari mekanizmasını kendisi yönetmiş, vezirine bırakmıştır (Roux 1995).

Büyük Selçuklu'nun vezirlerinden Nizamülmülk (1995), Siyasetname adlı eseriyle devlet örgütüne sultanın yetkilerinden devletin hesaplarının tutulmasına kadar bir çok kural getirmiştir.

Sultan ilk Türk devletlerinde olduğu gibi Allah'ın halkın içinden seçtiği övülmüş biridir: "Allah her asır ve zamanda halkın içinden birini seçerek onu padişahlık sanatı ile övülmüş ve süslenmiş kılar" (Nizamülmülk 1995).

Selçuklu devletinin diğer bir organı yönetimle ilgili görüşmelerin yapıldığı divanlardır. Devletin genel yönetimini ilgilendiren kararların alındığı Divanı Sultan ve devletin diğer görevlerinin yerine getirildiği divanlar: Devlet maliyesini yöneten Müstevfi Divanı, devlet yazışmalarının yapıldığı Tuğra Divanı ve askerlik işlerine bakan Divanı Arzdır (Sencer 1992).

Nizamülmülk (1995), halkın, devletin ileri gelenlerini ziyaretine özel önem vermiştir: "Merasimler sık sık yapılmazsa halkın işi aksar, fitneciler cesaret bulur, havas ve avamın durumları bilinemeyince de ordu rahatsız olur. Padişahın sık sık toplantılar yapmasından daha geçerli bir usul yoktur".

İkta (dirlik) temelini dayanan Anadolu Selçuklu devletinde de ülke hükümdar ailesi arasında paylaşılmıştır, ancak hanedan üyelerinin yetkileri kısıtlıdır (Sencer 1992).

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE

Merkezin denetimi altında örgütlenen Osmanlı toplum yapısının temelini oluşturan timar ya da dirlik sistemi, askeri örgütlenme ve yönetim

örgütünün de temelini oluşturur. Toprak gelirleri askeri görevler olduğu gibi yönetimle ilgili görevler karşılığı verilmiştir. Dirlik askerlik hizmeti yapan komutanlar yönetim yetkilerine de sahiptir (Sencer 1992). Bu askeri nitelik Osmanlı'nın çekirdeğini savaşçı akıncıların oluşturmasındandır. Osmanlı'da asker demek devlet demektir (Kunt 1992).

Türk islam devletleri modelinin büyük etkisi görülen Osmanlı devletinde gelenekler ve töreye önem verilmekle birlikte yönetim ve hukuk alanlarında din kuralları etkili olmuştur (Sencer 1992).

İlahi kaynaklı egemenlik anlayışına sahip Osmanlı sisteminde geleneksel Türk egemenlik anlayışı görülmektedir (Kösoğlu 1997). Kamu güçlerini ve egemenlik yetkilerini elinde bulduran padişah, tek ve mutlak kişisel otorite ve devletin başıdır. Merkezi örgütün diğer unsurları; doğrudan padişah tarafından atanan, devlet işlerini yürüten Vezir; devlet adamlarının kamu işlerini yürütme, halkı dinleme fonksiyonunu yerine getiren Divan ve padişahın din işlerindeki yardımcısı Şeyhülislam'dır (Sencer 1992).

Osmanlıda kamu alanını düzenleyen kurallar, padişah iradesi ile oluşan kanunnamelerdir. Bunlar, Örfi Sultani veya Sultani Hukuk olarak adlandırılırlar. Bu kanunlar ya doğrudan Hakan iradesidir ya da bir geleneğin, örfün padişah iradesi ile kanun haline getirilmesidir (Kösoğlu 1997).

Tanzimat'a kadar Osmanlı'da iktidara (devlet) muhalefet söz konusu değildir. Sultanlar tebaayı (halkı) emanet olarak görüp onları korumak görevi yüklenmişlerdir. Halife sıfatının padişaha yüklediği görevlerin denetimi ise daha çok manevidir (Eryılmaz 1996).

Ancak Şerif Mardin (1992), Osmanlı'da devlet ile halk arasında zımni bir sözleşme anlayışının olduğunu yazarken Eryılmaz da (1996) Osmanlı devleti yönetimindeki saray-babiali-ulema ve asker dengesinden bahseder: Askerler, fiziki güç; ulema, manevi ve meşrulaştırıcı güç, saray ve babiali de yürütme unsurudur.

Halk, devletin iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma temel misyonuna sahip olduğu, devletin bunu yerine getirmediği zaman ayaklanma hakları olduğunu kabul etmiştir.

Türk Devlet Geleneğinde Halkla İlişkiler (84-90).

Ulema sultanın ve bürokrasinin denetimi misyonuna sahiptir. İlmiye ve halkın temsilcisi görülen ulema devlet ile halk arasında bir halkayı oluşturur. Ulemanın muhalefeti, halkın da muhalefetine oluşturacağı için, siyasi iktidar ulemaya kulak vermek durumundadır (Eryılmaz 1996).

Asıl muhalefeti başlatan Tanzimat (Eryılmaz 1996), Osmanlı'da kamuoyu kavramını da gündeme getirmiştir (Koloğlu 1993). Şinasi ve Namık Kemal sayesinde 1880'lerden sonra kamuoyunun geliştiği gözlenmektedir (Mardin 1994).

Bireylerin toplumsal, siyasi ve hukuksal durumlarında aşamalı düzeltmeler ve yenilikler yapmayı amaçlayan reform dönemi olan Tanzimat bu özelliği ile müslümanlarla müslüman olmayanlar arasında ulusal ayrımları ortadan kaldırarak bir "Osmanlı Birliği" sağlamak çabası olarak ortaya çıkmıştır (Sencer 1992).

Yönetel sistemdeki bu değişim bugünkü sistemi getirmiştir. Bugünkü siyasi ve yönetel sistem kurulduğu Osmanlı toplumsal sistemi ile Tanzimatla birlikte içine girdiği bir değişim süreci içerisinde belirmiştir. Bu değişimin yönü demokrasidir. Yönetel sistemde 1876 Kanuni Esasi ile başlayan anayasal süreç Cumhuriyet'in kurulması ile farklı doğrultuya girmiştir (Sencer 1992). Yönetime batılı bir şekil ve tarz kazandırma gayretlerinin hakim olduğu Tanzimat'la birlikte sultanın mutlakiyeti sınırlanmış, halk rızasına dayanma eğilimini ifade eden, eşrafla istişarelerde bulunulabilecek Eşraf Meclis'leri kurulmuştur (Savcı 1966). Bu yolla devletin demokratikleşmesine bir adım atılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı kurumları ile batıya yönelişi (İnuğur 1993) anlamına gelen Tanzimat Türk yönetiminin gelişme yönünü anayasalı rejimlere çevirmiştir. Bu dönemde Osmanlı padişahı ile Osmanlı vatandaşları arasındaki ilişkiler yazılı bir belge haline getirilmiştir. Bu belge Osmanlı sultanının, kendi yetkileri üstünde başka bir kudreti tanınması ve ona uyması anlamına gelmektedir ki bu da kanun kuvvetidir (Yurdaydın 1992). 19. yüzyılda Genç Osmanlı'ların etkisi ile batı demokrasisini getirmede çok önemli bir adım olan Meşrutiyet yönetimi, yönetimde mutlakiyet keyfililiğini hem teoride hem de pratikte kaldıran bir anayasalı rejim (Savcı 1966) dönemi başlatmıştır. Meşrutiyetle birlikte, Sultanın mutlak egemen-

liği bitmiş, egemenliğe halk ortak olmuştur. İnsan hakları kanuni nitelik kazanmıştır (Savcı 1966). Ancak bütün yapılanlar fonksiyonel olmamıştır (Kongar 1995).

Tanzimat iktidarın hem amacını hem de siyaset etme biçimini farklılaştırmış, ancak, iktidarda bürokrasi egemen olurken toplumsal kalkınmanın devlet işi olduğunu düşünen Tanzimatçıların etkisi ile bürokratikleşme ve yönetimde merkezileşme gelişmiştir (Eryılmaz 1996).

Bürokratik bir devlet olarak Osmanlı devletinin en belirgin özelliği, merkez ile çevre arasındaki uzaklıktır. Devlet otoritesini temsil eden merkez ile halk kesimini ifade eden çevre arasında aracı kurumları görmek mümkün değildir (Çaha 1996). Halk-saray uzaklaşması kaçınılmaz olarak halk-yönetici kopukluğunu doğurmuştur (Yüksel ve Demiray 1988). Halk ile yönetim arasında sivil kurumların oluşmasına imkan vermeyen merkezi yönetim iktidarını paylaşacak kendi dışındaki otoritelere de izin vermemiştir (Bostancı 1996).

1876 Kanunu Esasi ile başlayan Türk yönetim anlayışındaki değişim süreci Cumhuriyetle yeni bir boyut kazanmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinin siyasi ve yönetel sisteminin ilk temelleri, 1920'lerde Saltanat'a dayanan Osmanlı yönetiminin siyasi otoritesinin dağıldığı dönemde atılmıştır (Sencer 1992).

Osmanlı toprak düzeninin yıkılmasına paralel olarak başlayan özel mülkiyet, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki toprağa bağlı olarak geçimini sağlayan halkın kendi kendine yeterliliğini öne çıkarması çevreyle ilişkilerini yok etmiş bu da yönetimle ilişkilerini zayıflatmış ve yönetimden bir şey talep etmez duruma gelmiştir. Bu da yönetim-halk ilişkisinde içi dönüklük halkla ilişkilere ihtiyaç duyulmamasının temel dayanağını teşkil etmiştir. Tek parti döneminde yalnızca vergi toplanırken ilişki kurulan halkın, seçimlerde dahi tercih hakkı olmamıştır. Bu ilişkiler 1950'lerden sonra değişen siyasi anlayış ile farklı bir kulvara girmiş, halkın yönetimi etkilemesi daha kolaylaşmıştır (Kazancı 1995).

II. TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE HALKLA İLİŞKİLER

Türk devletlerinde, bugünkü ulaşılan anlamı ile "bir kuruluş ile ilgili olduğu kitleler arasında

karşılıklı anlayış, kabul ve uyumu gerçekleştirmek amacıyla kuruluşun amaç ve politikalarını ilgili olduğu kitleye açıklamak, kitlenin amaç ve gereksinmelerini kuruluş yönetimine yorumlamak, kuruluş ve kitlenin amaç, tutum ve gereksinme ve davranışlarını kamu yararı etrafında bütünleştirmeye yönelik iki yönlü iletişime dayalı bir yönetim anlayışı ve uygulaması" (UysalSezer 1987) olan halkla ilişkiler olmasa da, halka bilgi verilmesi, halkla iyi diyalog kurma gayreti ve halktan bilgi alma çerçevesinde dikkat çekilebilecek bazı noktalar tespit edilmektedir.

İlk örnekler eski Türk yazıtlarına kadar uzanmaktadır. Eski Türk yazıtlarında kağanların buyrukları yer almıştır. Yazıtlarda, Türk töre ve kanunları halka ve gelecek soylara, örneklerle anlatılmaktadır. Yazıtlarda kağanın kendisini onaylatmasının anlaşılması da mümkündür: "Tanrı varlık verdiği için, özümün de kut'u var olduğu için, kağan olarak tahta çıktım, Kağan olup, yoksul ve fakir milleti bir araya getirdim. Fakir milleti zengin kıldım! Az milleti çok kıldım! Bu sözümde yanlış var mı?" (Ögel 1988).

Karahanlılar döneminde Yusuf Has Hacıp'in (1019-?) yazdığı ve hükümdar Kara Bugra Han'ın huzurunda okuduğu Kutadgu Bilig kişi, toplum ve devlet hayatının nasıl düzenleneceğini anlatmaktadır. Hükümdardan övgü alan Kutadgu Bilig, halkın düşüncelerine tercüman olmuştur (Arat 1991).

Selçuklu imparatorluğu döneminde yönetimin halkı haberdar etmesi anlayışı görülmektedir. Yönetimsel sisteme etkide bulunan Selçuklu Veziri Nizamülmülk'ün (1995) "Siyasetname" adlı eserinde halkın düşünce ve isteklerinden yönetimi haberdar etmenin gereğinden söz edilmektedir.

Halkla ilişkiler ile ilintili olarak söz edilmesi mümkün olan bir nokta da Osmanlı'daki imaret vakıf uygulamasıdır. İmarethanelerde medrese öğrencileri başta olmak üzere, yörenin yoksullarına yemek verilmekte, giderleri de vakıflarca karşılanmaktadır (Turan 1990). Padişah ve devlet adamları kurdukları vakıflar eliyle hizmet götürerek halk arasında adlarını duyurmak ve ilişkilerini en iyi düzeyde yürütmek amacı gütmüşlerdir (Onal 1997).

Osmanlı Padişahlarından IV. Murat'ın tahta

çıktıktan sonra yönetime ağırlığını koyabilmek için güvendiği yakınlarından devletin durumunu inceleyen raporlar yazmalarını istemiştir. Bu raporlardan birisi Koçu Bey Risalesi'dir (Kunt 1992). Bu örnek yönetimin kamulardan alınacak bilgilere olan ihtiyacını göstermesi bakımından ele alınmalıdır.

Ancak, Cumhuriyetin ilk yıllarında halkla ilişkiler açısından önemli olan bazı uygulamalar olmuştur. Bunlardan Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan "Anadolu Ajansı", Milli Mücadele yıllarında Ankara yönetiminin kararlarını ülke içinde ve dışında yaymak (Alemdar 1996), Türk halkını gelişmelerden haberdar etmek ve bilgilendirmek (Güz 1991) amacıyla faaliyette bulunmuştur.

Öte yandan Atatürk'ün alfabe devrimiyle birlikte yeni alfabeyi özendirmek amacıyla bizzat halkla konuşup yenilikleri açıklaması alfabeyi benimsetme (Karaalioglu 1984) ve halkın desteğini almak gayretleri halkla ilişkiler bağlamında değerlendirilmelidir.

Türkiye'ye, toplumsal zorlamanın bir sonucu olarak kamu sektörü eliyle giren Halkla İlişkiler, asıl gelişimini 1960'lı yıllarda yapmıştır. Ancak 1950'li yıllardan itibaren Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Genel Müdürlüğü, Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'nın basın irtibat bürosu, yayın ve temsil şubesi, basın ve halkla münasebetler daire başkanlığı gibi isimlerle birimler kurulmuştur (Asna 1988). 1962 yılındaki Mehtap (Merkezi Hükümet Araştırma Projesi) projesinde "Devlet kuruluşlarının her kademesindeki çalışmalarda ve kararların alınmasında halkla yakın ilişkiler sağlamak zorunludur" cümleleriyle halkla ilişkiler anlayışı hakim olmuştur (Dinçer ve Ersoy 1974).

Son olarak Mihçioğlu'nun çalışmalarına değinmekte yarar var. 1971 yılında kurulan devletin genel yönünü ve stratejisini belirlemek üzere kurulan Danışma Kurulu'nun (Tortop 1990) 1972'de kapatılması ardından Mihçioğlu'nun (1982) İdari Danışma Merkezi'nin yeniden kurulması için yoğun gayretleri olmuştur. Kamu yönetiminin görev alanlarında yurttaş-yönetim ilişkilerinde güçlüklerde karşılaşıldığı gerekçeyle Mihçioğlu merkezin, "Yurttaşların yönetimin çeşitli işlemleriyle ilgili sorunlarını telefon aracılığıyla yanıtlamak, iş sahiplerini ilgili kuruluşlara yöneltmek, gerek duydukları bilgi-

Türk Devlet Geleneğinde Halkla İlişkiler (84-90).

leri sağlamak; yönetimin kamuyla olan ilişkilerinin kolaylaştırılmasını, yönetsel işlemlerin karışıklıktan, karmaşıklıktan uzaklaştırılmasını kolaylaştırmak" görevlerini yerine getirmesini önermiştir.

Bugün halkla ilişkiler özel ve kamu sektöründe kendine yer bulmuştur. Bir çok firma halkla ilişkiler faaliyetlerini işlevsel hale getirmiştir. Siyasi partiler bu konuda danışmanlar kullanmaya başlamış, kamu kurumlarındaki halkla ilişkiler bölümleri gelişmiştir. Aynı zamanda iletişim fakültelerinde halkla ilişkiler eğitimi verilmektedir.

SONUÇ

Tarih boyunca çok sayıda devlet kuran Türklerin yönetim yapısı anlayışı, bir süreç halinde incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar yöneten-yönetilenlerin kesin çizgilerle ayrıldığı görülmektedir. Tanrıdan güç alan yönetenlerin hakimiyeti söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri itibarıyla başlayan anayasal yönetim çizgisi Türkiye Cumhuriyeti tek partili anayasal düzeni ve nihayet çok partili sistem Tanrısal gücü olduğu kabul edilen yönetimin yetkilerini halkla paylaştığı bir anlayışı getirmiştir.

Bu süreç içerisinde 1960'lı yıllara gelinceye kadar bugünkü anlamı ile halkla ilişkilerin varlığı söz konusu değildir. Ancak bu değişim sürecinde bugünkü anlamıyla halkla ilişkilere ilk örnek teşkil edebilecek uygulamalar tespit edilmiştir.

İlk Türklerdeki toplumun ileri gelenleriyle bilgi alışverişi yapılan "Kurultay"lar, Selçuklular dönemindeki halkın bilgilendirilmesi anlayışı, Osmanlı devletindeki vakıf aracılığı ile halka hizmet götürülmesi anlayışı ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti'ndeki halkın bilgilendirilmesi amacıyla Anadolu Ajansı'nın kurulması ve kamu yönetiminde halkla ilişkiler uygulamalarının etkinlik kazanması vurgulanması gereken önemli noktalar dır.

* Töre: Eski Türkler "töre" sözünü, "törü" şeklinde kullanır. Töre devletin kuruluş düzeni ve işleyiştir. Törü sözü Uygur çağında ise "kanun" anlamına kullanılmıştır (Ögel 1988).

** Kurultay: Zamanla 'toy' sözü yerine kullanılmıştır (Kafesoğlu 1991). Ögel (1988), Ku-

rultay'ın asıl Türkçe karşılığı olarak "kengeş meclisi" sözünü yazar.

*** Hacib: Eski İslam Devletlerinde sadrazam, vezir, mabeyinci vb. yüksek dereceli memurlara verilen unvan (Doğan 1994).

KAYNAKÇA

Alemdar K (1996) İletişim ve Tarih, İmge Kitabevi, Ankara.

Arat RR (1991) Kutadgu Bilig, TDK Yayınları, Ankara.

Arslan M (1984) Eski Türk Devlet Anlayışı ve Kutadgu Bilig, Sosyoloji Konferansları, Güray Matbaacılık, İstanbul.

Asna MA (1988) Halkla İlişkilerin Türkiye'de Benimsenmesi, Halkla İlişkiler Sempozyumu 87, A.Ü. BYYO ve TODAİE Yayını, Ankara.

Bostancı N (1996) Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset, Ötügen yayınları, İstanbul.

Çaha Ö (1996) Osmanlı'da Sivil Toplum, Osmanlı Toplum Yapısı Üzerine Derleme, Sebat Ofset, Konya.

Dinçer N ve T Ersoy (1974) Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi (Mehtap) Tavsiyelerinin Uygulanma Durumunu Değerlendirme Araştırması, TODAİE Yayını, Sevinç Matbaası, Ankara.

Doğan DM (1994) Büyük Türkçe Sözlük, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti, İstanbul.

Ergin M (1970) Orhun Abideleri, MEB, İstanbul.

Eryılmaz B (1996) Osmanlı Devletinde İktidar ve Muhalefet, Osmanlı Toplum Yapısı Üzerine Derleme, Sebat Ofset, Konya.

Güz N (1991) Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri, G.Ü. Yayını, G.Ü. BYYO Matbaası, Ankara.

İnuğur MN (1993) Basın ve Yayın Tarihi, Der Yayınları, İstanbul.

Kafesoğlu İ (1991) Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Karaalioğlu SK (1984) Resimlerle Atatürk Hayatı İlkeleri Devrimleri, İnkılap ve Aka Kitabevleri A.Ş., İstanbul.

Kazancı M (1995) Kamuda ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler, Turhan Kitabevi, Ankara.

Koloğlu O (1993) Kamuoyu, Tanzimat, 21. Yüzyıl, İ.Ü. İletişim Fakültesi, 1992-1993.

Kongar E (1995) Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Kösoğlu N (1997) Devlet, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Kunt M (1992) Siyasi Tarih (1600-1789), Türkiye Tarihi 3, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Mardin Ş (1992) Siyasal ve Sosyal Bilimler Makaleler 2, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin Ş (1994) Türkiye'de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mihçioğlu C (1982) Yurttaşın Yönetimle İlgili Sorularının Yanıtlanması, A.Ü. SBF Dergisi, Cilt XXXVII; No: 12, Ankara.
- Niyazi M (1996) Türk Devlet Felsefesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Nizamülmülk (1995) Siyasetname, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Onal G (1997) Halkla İlişkiler, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Ögel B (1988) Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakıf Yayınları, İstanbul.
- Roux JP (1995) Türklerin Tarihi, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Savcı B (1966) Osmanlı Türk Reformlarının (Islahat Hareketlerinin): Bir batı Demokrasisi Doğurma Çabaları, A.Ü.SBF Dergisi, Sevinç Matbaası, Cilt: XXI, No: 1, Ankara.
- Sencer M (1992) Türkiye'nin Yönetim Yapısı, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Tortop N (1990) Halkla ilişkiler, G.Ü. BYYO Matbaası, Ankara.
- Turan Ş (1990) Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Uysal Sezer B (1986) Yönetim Kuramlarının Halkla İlişkilerin Gelişimine Etkisi, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 4, Ankara.
- Varo M (1994) Siyaset ve Halkla İlişkiler Bir Başlangıç, İmaj Yayınları, Ankara.
- Yurdaydın HG (1992) Düşünce ve Bilim Tarihi, Türkiye Tarihi 3, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Yüksel AH ve U Demiray (1988) Basının Toplumsal İletişimdeki İşlevleri, Anadolu Ü. Eğitim Teknolojisi ve Yaygın Eğitim Vakfı Yayını, Eskişehir.. □